Írta: Herman Ottó
2018. január 19. péntek, 07:34 - Módosítás: 2018. január 23. kedd, 15:06

Székely halászok
A magyar halászéletből III.

Ha Európa nyugoti műveltsége hatalmas pöröly, Magyarország pedig a művelődés ékje, melyet az a pöröly az elmaradt Kelet népei közé üt és tuszkol, akkor a székelység az éknek aczélos éle, melynek szívósságától függ, hogy meg ne csorbuljon s vele és általa a művelődés hódító áramlata csorbát ne szenvedjen.

Elhelyezkedett a székely, részben a magyar elhelyezkedési törvény ellenében is, erdőborította bérezek szűk, köves völgyébe. Mondják, hogy a honfoglaló magyarság a székelyt már mai telepein találta – lehet hún, lehet avar maradvány, mely gátat talált üldöztetésének, megvonúlt; – az eldöntés nem e könyv tiszte; de az bizonyos, hogy a magyarsággal eredetileg egy tőből fakadt s még bizonyosabb, hogy nélküle – többek között – a halászat műnyelvét kifejteni nem lehetne, mert egyedül a székely lakik pisztrángos, pérhalas vizek mentén, egyedül ő halássza a nemes halat ősi magyar mód szerint s így egyedül ő az, a ki a pisztráng os, pérhalas vízből fakadó magyar mesterszóval él.

A magyarság lassú folyású, harcsás , ponty os, kecsegé s, süllő s vizek partján, tóságok körül lakik s csak az ezeknek megfelelő mesterszavakkal él; a magyar felföld pisztrángos vízmellékét tótság, németség lepi el; a magyarság csak a széleket éri s ott mesterszava ingatag vagy idegen ízű; – így is úgy is hasznavehetetlen.

Hogy hol kezdődik az igazi székely halászat, azt legjobban mondja az a tréfásan-csípős közmondás, mely Székely-Keresztúr körül közszájon forog s így hangzik:

»Bögözön felül a harcsa és a mágnás meg nem él.« Ez a Bögöz egy kis székely falu; azon túl a Küküllő vize kicsiny, a föld sovány.

A vizek a tisztaságtól megcsillámlanak; sietnek, esnek. A hol sietnek, megcsördülnek a meder kövén – ez a »suga« – súg a patak vize! A hol esnek, ott vájnak – ez a »göbe« – »gübü« vagy »göbő«, melynek sekélyedő szélén lengő hullámot vetnek a vizek– ez a víz »lengje«.

Itt vág a pisztráng a »harogra«, itt villan a pérha l ezüstös oldala, nyüzsög az apróka, fürge » cselle «, siklik kő alól kő alá a vastagfejű »botos k&o uml;lönte «, kapkod a légy után a » lógga «, kigyódzik az » ingola

«, míg a kevés tavas helyen megél a »
kándró
«; a »
géb
« s ismét a patak csöndesebb folyású, iszaposabb helyén a »
sármászó szaka
«.

És itt mesterkedik azután a szemes »góbé« az ő » tollas harogjá -val«, a mellyel csúffá teszi az ángolt »mesterséges legyeire« épített egész tudományával együtt.
Őszi éjszakán fölkeresi a patakot, kezében a szigony, hátán a » világló «, vagy tarisznyájában a »tidó«; meggyújtja az egyiket, mely vékonyra hasgatott fenyőfából, vagy a másikat, mely a nyírfa zsíros kérgéből való, bevilágít a patakba, hol a pisztráng ívik s biztos szemmel, biztos kézzel az a szigony épen nyakszirten éri a nemes halat.

A hol a Küküllő kiszélesedik s lassúbb, mélyebb a vize is, ott a székely, kivált »csigolyás« és »padmalyos« helyeken, beveti a » rokolyahálót «, mely távol keletnek ősrégi hálószerszáma s alkalmasint a könyvek könyvének »
amphiblestron
»-ja, bizonyos pedig róla, hogy a Kaszpi tengert halászó persák és tatárok kezén ma is található.

A hol a folyás összeszorul, ott leginkább a »böcsőháló« járja.

A »harog« ideje lejár s a szigonyé még nem érkezett meg; ilyenkor két góbé szövetségre lép s eljár » gübülni «, azaz: a gübüből a gübülő rúddal a halat a » f arszákhálóba
« – mely itt-ott» ránczihálo « nevet is visel – kergetni. A hálós elállja a »gübő« vagy »göbe« kifolyását, a rudas meghajtja a »göbét« úgy, hogy a »gübülő rúddal« a kövek közé és alá szurkál.

A »súgán« vagy »súgón« végig járatja a tükrös »vezető« vagy » marázsahál& oacute;t «; a hol pedig az összefutót vagy » k étköz
«-t alkalmazza, »
kerítőszigonnyal
« dolgozik s előveszi az »őrökkel« felszerelt »
leshálót
« is.

E kis, futó leírás mesterszavai talán eléggé bizonyítják, hogy itt valóban magyar halászattal s ügyes halászó néppel van dolgunk.

De igazság szerint meg kell említeni azt is, hogy a székelység nemcsak ügyes, hanem irtó halász is. Nem rosszindulatból, nem tudatosan, hanem régi, rossz szokás révén – bizony irtó és kegyetlen ő!

A » czége «, a » duga « , a » méregfű «, az oltatlan mész a halirtásnak szokásos s általánosan elterjedett eszközei; irtók és kegyetlenek azért, mert a hal apraja-nagyja beléjök pusztul. Alkalmazásuk majd a maga helyén pontosan meg van írva.
Most forduljunk képünkhöz, mely a »világló«-val űzött éjjeli pisztránghalászatot ábrázolja vadregényes, sziklás, fenyves tájon, melyben Csík-Gyergyó havasvilága oly igen gazdag.

A világlóval való pisztránghalászatnak egyik főhelye a Gyergyóban van; oly vidék ez, mely világrészünk vadregényes tájai között az igazi »hamupipőke«.

Igen, hamupipőke ez a táj! Rónája – igaz – csak egy kis medencze, telve falvakkal, városokkal, melyeket a szemnek egy pillantása mind meglát; de ez a kis medencze úgy fekszik hegy alkotta környékén, mint a pacsirtamadár meleg fészke a búzakalász árnyékában. Igaz, hogy hegysége nem nyúlik fel az örök hó színtájáig; de csúcsainak vonalzata a lágyságot és merészséget párosítja; szakadékai föltárják az anyaföld méhét az alsó Júra színéig s a szorosokon át vágtató, bukó, majd csörgedező, súgó, majd dübörgő patakba letekint az Ammon csiga
, a
Terebratula kagyló
: rég letűnt korszakok megkövesedett emlékei, oly régi korszakoké, a melyekre emberi időszámítás nem is alkalmazható.

Az Öcsémtető, Tarkő, Egyeskő, Nagy-Hagymás, Csofronka és Vöröskő a mésszíklák legszebbjei közé tartoznak; mintha a hegység agyarai, őrlőfogai volnának, csúcsaik, sorozataik úgy emelkednek ki a fenyves – részben már gyalogfenyő – öve fölé; e sziklafalazatok párkányain a havasi tájak igazi gyopárja nyitogatja fehér, bolyhos csillagvirágát, míg fenn a magasban – sokszor az alantjáró felhő fölé emelkedve – a levegőég legmerészebb szárnyas rablója, a szakállas saskeselyű kering.

A fenyvet termő övben fölszáll a mogyorószajkó a fenyő legcsúcsára – mintha ülőhelye merészségével gúnyt kiáltana a fenyő tövén kaparászó »magyaró-tyúkra« s az ágazat sűrűjében bujkáló hegyes-bóbitájú
havasi czinegére
.

A hol a sziklafalazat a legmeredekebb, sőt áthajló, ott kúszik rajta félig nyitott szárnnyal a hajnalmadár
– a szárnytakaró tollak piros színéről így nevezve; finom, hosszú, könnyedén lefelé hajló csőrével az ősszikla minden repedését fürkészve, mindig fölfelé törekszik s tetőt érve, könnyedén lebegő kanyarodással a szikla alján terem, hogy a kúszást újra kezdhesse.

A tisztáson serczeg-perczeg a havasi sáskavilág sokasága, közte a Pezotettix , mely a

havasok legmagasabb csúcsain is otthon érzi magát. S ha a vihar rést tört az erdőségbe, a korhadó szálak mentén a verőfény rásüt a
béri vipera
karikába szedett, tarka testére.

Az érintetlen rengetegben még máig is nesztelen, óvatos léptekkel jár a hiúz , czammog a »
toportyán féreg
« málnásról málnásra. A művelődés elől futó dúvadak maradványai ezek; méltó társuk, a hatalmas bölény utolsó erdélyi ivadéka is e tájakon számolt be bőrével.

Mikor nyárszakán az ég háborog, a förgeteg hírnöke, a köd kavarogva vonul csúcsról csúcsra, nyomában jár a terhes felhő, melynek méhéből villámra villám czikázik, dörgésre dörgés következik, kiszólítva a Csalhó, a Kelemenhavas távol visszhangját mintegy nekidühödve, valahányszor a Taszópatak csodálatos kőmedre fölött vonul el. E köves völgyben szerte hevernek a szarukő hatalmas tömbjei, melyekről visszapattan a legjobb aczél pöröly – oly kemények – s a melyek mintegy harczba vonják a villámot. A mikor az ég megzendül, a völgyből megfutamodik minden élőlény, a mely csak teheti; tudata, ösztöne hajtja, mert a villám a fekete köveken adja ki a mérgét.

Erdély tűzhányó korszaka, mely a Hargita hegylánczát teremtette, itt, e tájon ostromolta utoljára a föld kérgét s ez az ostrom oly hatalmas volt, hogy összevissza törte, szakította a már megülepedett hegységet.

Így készül az igazi vadregényes táj.

A sziklavilág e valóságos rengetegéből, kivált a keletfelé kitörő vizek a legvadabb sziklaszorosokon át vájják medrüket; sziklatömbökön, párkányokon, bedöntött fák korhadó testén ezerszeresen megtörve, messze kell haladniok, míg a Békás-szorosból kiérve, folyásuk valamiképen megnyugszik.

Ezeknek a vizeknek halászgyöngye a Gyilkostó, keletkezésének, kifolyásának egész csodarendszerével együtt.

E század második évtizedében a Békáspatak, mely a Maros-Olt vízválasztóján a Belkény nyereg táján ered s az Olt rendszeréhez tartozik, még mint patak csörtetett a Gyilkoskő és Suchard aljáig, hol az Entrekje (kövek köze) sziklaszoros tévesztőjén át folytatta útját; de ez időtájban a hegyoldal megmozdult s nagy zuhanással betemette a patak útját.

A Békáspataknak föl kellett venni a harczot az óriási akadállyal; – föl is vette s fölségesen győzött.

A forrás szünet nélkül, folyton küldte le a vizeket mindaddig, míg tóvá nem dagadtak s végre meghágták azt az akadályt; ekkor átbuktak rajta, hogy a Békás-szoros útvesztőin tovább nyargalhassanak.

És ez az új tó víztömegével a hegyoldal alsó lejtőjének eredetét is elnyelte. A fenyvek éveken át küzködtek a szokatlan, természetük ellenére való új állapottal, azután meghaltak; – a tűk leperegtek, leáztak ; a vízből kiálló csúcsokról levált a kéreg s a tó csapkodó hulláma, eső, vihar és verőfény elvégezték a fehérítést; – e kifehérített fenyőcsúcsok, ágak úgy emelkednek ki a tó sötétzöld színéből, mint valami panaszos csontvázak, – mintha keseregve nyújtanák karjaikat az ég felé, mely kegyetlen sorsra kárhoztatta őket.

A tavasz, az ősz vonuló madárseregei, a hegységen való átkeltükben, megörülhettek az új alkalomnak; a vadruczák le is csaptak pihenőre; nádas helyről jőve, tollaik között elhozták a nád magvát, itt felejtették s a tó megkapta nádkoszorúját.

De megváltozott a víz élete is; kivált halak dolgában. A patak üldözött, fürge pisztrángja, mely a göbék lengjében alig arasznyira nőhetett, bevette magát a tóba, a hol se szigony, se háló nem érhette el s a hol a rovarseregek fejlődése nagyot gyarapod ott; néhány év múlva már két kilogrammos derék- vagy fajhal vágott mind efféle lény felé, mely halélelemnek bevált; késő ősszel, ívás idején az alsó Békás pisztrángjai a tavon át vették útjokat a lakodalmas hely felé s igaz pisztrángmódra, szökve hágtak esésről esésre, míg a kellő helyre jutottak. A kikelt ifjú ivadék a tó szélein, hínárosaiban jó tanyára akadt.

A pisztráng felszaporodott s a székely furfangos, leleményes esze utána járt; törte magát, míg czéltért : beállította a patak beszakadásánál a marázsahálót, az egyetlen halászszerszámot, mely ott alkalmazható volt; kikötötte a kiaszott ágra a megférgelt horgot; ívás idején pedig megküzdött a Békaszoros száz bajával, mely éjnek évadján ezerszeresen az.

Képünk a Békaszorosba vezeti az olvasót.

Az egyik góbé meggyújtotta a világlót s kőről kőre hágva azon van, hogy társának jól világítson; a másik azon csizmásán meglábolja a vizet, a szigonyt sújtásra készen tartja.

Az éj koromsötétjében, mely a mélységes szorosban mintegy meg van sűrűsödve s a melyet a fenyőerdő komorsága is növel, a világlóval való halászat a legsajátságosabb képek közé tartozik, s azt, a ki a valódi vadregényes jeleneteknek barátja, teljesen ki is elégíti.

A világló fénye, mint valami nagy fénybogár kalandozik a csörtető, zúgó patak fölött; fényköre csak olyan, mint a hold udvara, hiába birkózik a szoros falaival, fenyveivel; nem bírja meghágni, bevilágítani. Majd alantosan lobog, majd fölemelkedik, majd el-eltűnik egy-egy kiugró sarok mögött, majd előbukkan s a midőn fénye az elszenesedés miatt megfogy, a góbé odavágja sziklához, törzshöz; az égő üszők, ezernyi szikra szerteröpül, mintha az égbolton fénylő, pislogó fiastyúkot valamely óriás szétrebbentette volna.

S ha holdvilágos az éj, a fény játéka leírhatatlanul szép látomány.
A hold szelíd fénye végig rezeg a tó tükrén, megvilágítja az oltárszerű Gyilkoskövet; az erdő föle tündéries, halavány fényben fürdik, mely minden vonalat meglágyít, elenyésztet; belopódzik a fény a sziklaközbe is s míg egyik oldalát beragyogja, a másik a legtökéletesebb éjbe borul; a hová pedig a hold sugara még sohasem, vagy csak pillanatokra tekintett be, ott járja boszorkánytánczát a szigonyos székely világlója, tidója.

A szigony egyáltalában kedvelt szerszáma a székely halásznak s a horoggal egyetemben, leginkább kielégíti halászösztönét, mert a székely barátja a sportszerű izgalomnak.

A kerítőszigony télszakán a malom zúgókban járja. Mire a zúgó jól megkérgesedett, a malomkerék hosszú, hegyes, fénylő és megcsendülő jégcsapok közt forog, a székely előkeresi szigonyát. Szakáit jól kihegyezi s első dolga, hogy örökös társával, a fejszével, derék léket vágjon a zúgó jegébe; azután nekiáll s tisztára söpri a jég színét, hogy átlátszó legyen. Mire ez megvan, a lék tájára zekét terít a jégre, egy másik zekét pedig úgy ráhúz a fejére, hogy tubust alkosson; ekkor lehasal a lék szélére s letenkint a mélybe. Jól tudja, hogy a ki a víz fenekére akar látni, tartsa távol az oldalról beözönlő világosságot; ezért van az a zeke azon a kemény székely búbon.

Az a zeke pedig, a mely a jégre van dobva, a hal életmódjáról szóló ismeret rendkívüli finomságára vall. Arra van építve, hogy a hal ismeri a víz táját, a hol él és épen azért minden új, szokatlan jelenségre figyel: megáll s csak azután menekül, ha előbb nem »térítgeti« – székelyesen fejezve ki a kerülgetést – azt az újságot. A halnak föltűnik a jégre vetett zeke árnyéka is, megáll s épen ez az ő veszte: ekkor éri nyakszirten a lesekedő góbé kerítőszigonya.

Forrás:

Természettudományi Közlöny 19. évfolyam, 209. szám. 1887, 16-22.
http://epa.oszk.hu/02100/02181/00209/pdf/EPA02181_Termeszettudomanyi_kozlony_1887_016-022.pdf

This work is licensed under a Attribution-ShareAlike 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)
https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu